

Hájek, Mojmír; Chloupek, Jan

K některým metodologickým aspektům sociolingvistiky : (diskuzní podněty)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1973, vol. 22, iss. G17, pp. [13]-21

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111399>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MOJMÍR HÁJEK, JAN CHLOUPEK

K NĚKTERÝM METODOLOGICKÝM ASPEKTŮM SOCIOLINGVISTIKY

(Diskusní podněty)

V nástupu vědeckotechnické revoluce i u nás na všech jejích dějištích (tedy i v lingvistice a sociologii) prudce vzrůstá význam *vědy* v celém souboru vývojových tendencí jejích vývojových disciplín. A to v rovině teoreticko-poznávací, prakticky aplikační i výhledově prognostické.

Vývojovou dialektiku podobného pojetí věd (nauk, vědeckých disciplín) vidíme:

a) jednak v procesu vyčleňování věd z širšího kmenového základu, v úsilí o systémové uspořádání poznatků v každé disciplíně a v tíhnutí k formování vlastního referenčního systému (významové soustavy).

b) jednak v úsilí o překonání izolace vědy a o navázání širších interdisciplinárních kontaktů a nejnověji i o soustředěné zkoumání jevů po-
mezních (z hlediska příbuzných věd).

Tyto výchozí předpoklady zahrnují jistě i *lingvistiku a sociologii*.

Zákonitosti tohoto dialektického vztahu vystupují zřetelně do popředí tehdy, jestliže statický předmět vědy je sám jevem komplexním, který má být v úplnosti zkoumán z různých aspektů našeho přístupu k němu (včetně jeho přiměřené interpretace a explikace); dále platí, že poznávací proces může být úspěšný jen tehdy, je-li předmět té které vědy sledován dynamicky, v jejím stálém pohybu, ať už jeho konkretizace je realizována jakkoli. Tak je tomu i v případě jazyka i vědy o něm. Jazykověda je nauka o jazykových systémech a o koncepcích jazykového výkladu, hodnocených z hlediska synchronního i dynamického. Nám půjde o to, abychom interpretačně postihli některé jeho souvislosti právě z hlediska *sociolingvistické*. Zvláště výraznou se tu jeví oblast dialektová.¹

V české a slovenské jazykovědě nebyl, pokud je nám známo, prosazován názor, že by se jazykověda neměla obírat *vztahy jazyka a společnosti* (včetně tzv. vnějších dějin národního jazyka); a jen zřídka se chtěla „osvobodovat“ od příbuzných věd, např. od psychologie. Staví-li se marxistická

¹ Srovnej Jan Chloupek: *Aspekty dialektu*. Universita J. E. Purkyně, Brno, 1971.

jazykověda kriticky k pojmu ryzí jazykové imanence, pak nikoli proto, aby jazyku upírala právo vlastního jeho vývoje podle jistých formálních zákonitostí (zákonitostí znakové formy), nýbrž proto, aby zdůraznila jen relativní a zprostředkovanou závislost vztahů v jazykové struktuře na sociálních jevech, na konkrétním sociálním kontextu, především na jeho podmíněnostech ekonomických, politických, národnostních atp., na dílčích jeho sociálních útvarech (společenských vrstvách, ekologických skupinách, sociopřírodních kategoriích či sociálních souborech) či u konkrétních jejich příslušníků (u sociálních osobností) i v jejich společenských činnostech a procesech.

Pokusíme-li se shrnout naše výklady globálně, tedy se zřetelně odrazí na determinismu daného společenského systému. Zároveň uznáváme, že systémové řešení, jevící se jako projev imanence, mohlo být nepřímou nebo ve slovníku i přímo závislé na okolnostech mimojazykových, řekněme přímo společenských. (Srov. např. volbu z lexikálních dublet podmíněnou úředními doporučeními: brambory × zemáky, železnice × dráha; dříve proměnný vztah mezi vykááním, tykáním apod.; postupně omezování vlivu dialektu na spisovný jazyk, prosazování analogických podob v mluvnici apod.)

Tím nemá být neskromně řečeno, že „všechno zde už vlastně bylo“. Naopak teprve v poslední době se společensky angažovaná problematika vztahů mezi jazykem a společností posouvá do popředí zájmu jazykovědců i sociologů.

Z této tandemové spolupráce mohou obě strany nesmírně vytěžit, ať už považují *sociolinguvistiku* za pomezí nauku, nebo za jeden z aspektů lingvistiky, nebo za její sociální disciplínu. Či v krajních případech ať zesilují pozornost k sociálním zřetelům v tradiční jazykovědě, nebo naopak zahrnují vědeckou interpretaci jazykových skutečností do širšího souboru komplexních společenských jevů vůbec (*sociologie jazyka*).

Pokusme se naše vývody demonstrovat v konkrétních společenských (funkčních) situacích jazykového výskytu. Tak např. výklad o tzv. výpovědi podle *poměru mluvčího k sdělované skutečnosti* (ve výpovědích oznamovacích, tázacích a žádacích), zařaditelný do mluvnic jen z hlediska formálního typu (vymezeného intonací, popřípadě slovesným způsobem nebo částicemi), získá na plastičnosti i funkční určitosti (jednoznačnosti) především tehdy, je-li podáván v rámci kategorie *sociální interakce* jako zvláštní formy vzájemného působení lidského jedince (jako sociální osobnosti) na chování jiného lidského jedince (nebo jedinců).

Sociální interakce probíhá zpravidla v rovině subjekt – objekt; tento vztah je recipročně proměnný, protože realizovaná promluva (jazykový projev) míří gnozeologicky k objektu, jímž ve skutečnosti je zase subjekt (živý lidský jedinec), jehož aktivní odezva právě jazykově sdělnou dynamičností tohoto projevu takto přímo uskutečňuje. Takové pojetí sociální interakce umožňuje subjektu jako svéprávné sociální osobnosti realizaci i potenciálně dalších jazykových rolí, dovoluje vyjádřit i jeho vztah k neživé přírodě, k sobě samému i k jazyku.

Nejsou pak např. zajímavé jen tázací výpovědi zjišťovací, nýbrž i odpovědi na ně. Na gnozeologický vztah ano – ne bývá zde navrstvena různá míra emocionality (vyjádřená způsoby otřelými nebo tvůrčími), různá míra

jistotní modality (rozhodně . . . sotva ano; rozhodně . . . sotva ne); odpovědi vycházejí buď z otázky tím, že odpovídají přiměřeně jejímu sdělnému obsahu (Zůstal jsi tam? – Zůstal.), nebo jej překračují (Zůstal jsi tam? – Celý týden), nebo jej obcházejí (Zůstal jsi tam? – Moc se, má panenko, moc se ptáš; v takovém případě směrem k řeči o jazyku), popř. posunují děj, o kterém je řeč, dále (Zůstal jsi tam? – Ti, co vydrželi, dočkali se vděku.).

Možností jazykového vyjadřování nebude zde o mnoho méně, než lze předpokládat existujících sociálních situací. Jejich výskytová i funkční specifičnost (a o ni při stylizaci jazykových projevů, především mluvených, hlavně jde), je bezprostředním i zprostředkovaným odrazem sociálních vztahů, o něž v interakčních společenských vazbách tohoto typu nám především běží. Sociální regulativy i společenské normy jejich bezprostřední realizace jim usnadňují právě jejich jazykově mluvnickou objektivaci. Ta umožňuje v konkrétním projevu postihnout nespočetné soubory rozlišujících odstínů. (Tak např. se odrážejí ve formulaci jazykového projevu zřetelné zásahy platné normy sociální etikety, společenské kultury, utajeného či naopak zdůrazněného agresivního jednání atp.). Tu všude sociolingvistické přístupy podněcují nové, bohatší i hlubší škály svých vysvětlujících obměn.

Výklad o jazykových útvarech se zase prohloubí zřetelem k sociální interakci (integraci), tj. ke specifické formě vzájemného působení jednotlivce na kolektiv a opačně. Zachovávání tradičního teritoriálního dialektu nelze vyložit jinak, než jako výraz rodinné, společenské („ve vsi“) nebo pracovní interakce (JZD), i když omezené pospolitosti (solidarity). Podobnou funkci má i užití slangu a profesní mluvy. Přijímání, řídkěji odmítání spisovného vyjadřování spočívá zase v prestižním, autoritami doporučeném rázu spisovného jazyka.

Geneticky v rovině konkrétních sociolingvistických důsledků – a tedy i v převažujících tendencích jazykového vývoje na našem venkově – v jednotě protikladů normy nářeční a spisovné² různým posuvem funkčních hranic (i omezujících, ale současně ostře proměnných sociálních bariér) signalizují velmi přesvědčivě, i v oblasti jazykového vývoje češtiny, náš historický posun od feudalismu ke kapitalismu.

V prudce rostoucím významu i funkčním dosahu aktivního úzu jazyka spisovného i postupujícího vlivu socialistické kulturní revoluce, kdy rozpadem společenských překrad se postupně formují i jazykově relevantní a postižitelné předpoklady, které umožňují, aby i v socialistické společenské struktuře, v jejích kvalitativně nových základech, neodčinitelnou složkou této revoluce se stala i *složka jazyková*; to všechno jsou symptomy, které zákonitost tohoto vývoje plně potvrzují. Určující podíl lidových vrstev na socialistickém společenském systému (vedoucí úloha dělnické třídy i postavení družstevních zemědělců a tvůrčí inteligence) tu dostává tedy i v oblasti jazykové kultury své kvalitativně nové výrazné rysy, příznačné pro celou strukturu této společnosti i pro její dynamiku.

Tento akutní proces probíhá přímo před našimi zraky v oblasti celospo-

² Srv. k tomu společný článek Mojžíra Hájka a Oldřicha Ševčíka: K některým sociologickým aspektům dialektu. (Diskusní příspěvek.) *Sborník prací filos. fak. BU*, G 15 (1971), str. 117–130.

lečenské zřetelně i dnes, ani oblast jazykovou nevyjímajíc. Právě v této oblasti je sledovatelná prudká expanze jazyka spisovného, prosazujícího se funkčně v nových a v nových sociálních situacích, odpovídajících novým sociálně politickým formám přímé aktivní účasti lidu na životě veřejném, průmyslově ekonomickém, kulturním, sportovním, tělovýchovném, rekreačním atd. Tyto celospolečenské vývojové tendence sice značně omezují, ale ani výhledově nevyklučují výskyt a realizaci specifických sociálních situací se silným přízvukem společenské intimity (rodinné, přátelské, sousedské, pracovní, zájmové, osobní, lokálně komunitní atd.), v nichž permanentní podíl dialektu je stejně funkčně aktuální jako vývojově živý; a to v celé široké škále svých bohatě diferencovaných funkčních jazykových projevů.

Bezprostřední odraz tohoto komplexního společenského procesu i v rovině jazykové je výrazem *nového životního stylu* socialistické společnosti i socialistického člověka jako sociální osobnosti, dotvrzujícího i v oblasti živého jazykového projevu výrazný přerýv společenské zákonitosti (od kapitalismu k socialismu) a nahrazujícího tak více než přesvědčivě právě v naší době ztrácející se formy vesnické pospolitosti.³ Její zvýšená intimita i životnost vesnických nářečí byly ještě nedávno její doprovodnou existenční skutečností. Na tom mnoho neměnila ani reálná vývojově společenská situace, která někdy zřejmě zastírala, jindy ovšem zase živelně komunikačně tlumila (v bohatě členěných škálách konkrétních jazykových i jiných sociálních projevů) dravou rvavost a třídně mocenskou jednostrannost kapitalistického společenského řádu v jeho mezilidských (sociálních) i kontakto- vých (komunikačních) vztazích také na našem venkově.

Kvalitativně vhodně diferencované i dimenzované formy *dialektologie- kého*, sociolingvistického či sociálního *výzkumu* vůbec mohou tu přinést, budou-li operativně i metodologicky vhodně orientovány, nové účinné konkrétní údaje i fakta, jimiž bude možné tento proud společenských revolučních změn zmapovat a objektivovat konkrétněji také v oblasti jazykové. *Predikčně* jsou tyto výhledy ještě širší. Zahrnují do interdisciplinárního poznávacího vědeckého přístupu i souvislosti další; např. výhledově podnětné perspektivy spolupráce s etnografií, s folkloristikou, či s teorií ústní slovesnosti (v tomto případě ve směru sociolingvistické orientace a její adekvátní interpretace). Nehledíme-li už k potenciální rekonstrukci soustav- nějšího obrazu historické dialektologie, odkazujícího takto v konkrétních záznamových projevech k málo zatím zpracované či téměř neznámé dokumentaci svých archívních fondů i jiných spisovných materiálů.

Naznačené souvislosti představují jistě perspektivy pracovní i metodo- logicky vzdálenější. Zůstaňme zatím proto střízlivěji aspoň u jejich obry- sového rámce. Najdeme tu vhodné podněty nepochybně velmi početné. Tak neobyčejně zajímavou problematiku poskytuje také zkoumání tzv. střed- ního standardu, nebo-li „třetího jazyka“, popř. „lidového jazyka“. Právě

³ K širším vývojovým hlediskům tohoto zákonitého společenského procesu srovnej studii Alvina Bertranda a Zbygniewa T. Wierzbického: *Sociologia wsi w Stanach Zjed- noczonych*. (Stan i tendencie rozwojowe.) Wrocław—Warszawa—Kraków. Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk 1970; hlavně její část II — Setření o lokální společnosti. (Viz i recenzi této studie ve Sborníku prací filos. fakulty BU, G 15 (1971), str. 139—142.

na něm se totiž nejzřetelněji jeví a současně i obráží rozpor mezi ideální představou o jazykovém útvaru kodifikovaném (jako spisovný jazyk), nebo s tuhou normou (jako v případě dialektu) a mezi reálným využitím jazykových útvarů v konkrétní promluvě, kde se složitost sociální situace nemůže neodrazit ve výběru jazykových prostředků podle faktorů slohotvorných a řečotvorných (mluvenost—psanost) i výrazně sociálních.

Vraťme se však zpět k obecnějším souvislostem naší meritorně metodologické, tematické tandemové spolupráce v sociolingvistice. Výklad o sociální interakci vyúsťuje pochopitelně v kategorii obecné *sociální komunikace*.⁴ Jí rozumíme specifickou formu společenského procesu, jíž se umožňuje předávání celých komplexů sociálních obsahů. Zde se nejvýrazněji projevuje konkrétní sociální a kulturní kontext, determinovaný politickým a ekonomickým zřízením státu. Sociálního účinku se dosahuje především prostředky *masové komunikace* (tisk, rozhlas, televize, menší měrou i přednášky, besedy kursy i semináře, školení všeho druhu atp.). Pokud jde o účinky jazykové, projevují se především při totožnosti jejich a jedincova komunikačního záměru. (Naopak jen vzácně, např. tehdy, chce-li jedinec promluvit důvěrně, v rodinném prostředí apod.).

Vliv *sociálních determinant* jazykového úzu, a to zdaleka nejen v oblasti lexikálně frazeologické či stylistické (v nichž je tradičně největší, a proto i uznávan), narůstá aspoň nepřímo svou stoupající intenzitou i v jiných oblastech jazykové komunikace; takto intervenčním zásahem mimojazykových skutečností a faktorů do funkční formulace jazykového projevu a jeho strukturace jistě přerůstá jen obvyklý rámec tradiční stylické interpretace.

Naše úsilí o nové komplexnější výkladové přístupy k jazykovým jevům jako jevům společenským zanechává nad i své bezprostřední důsledky (stopy) i v jazykovědě; především v *sociolingvistice* a v její teorii. Zdá se nám to zvláště akutní hlavně v nových metodologických formách kvalitativně diferencovaného jejího *systémového přístupu* k šetřeným jazykovým jevům i k jejich společenské dynamice.

Pro jazykovědu vůbec, a sociolingvistiku zvláště, jeví se po pracovní stránce funkčně výhodným koncept (kategorie) *předmětného pole*. Lze jej kriticky sice, ale přece jen adekvátně asi transponovat (popř. transferovat i modifikovat) z oblasti sociologické i do oblasti jazykovědné. Nechceme jím ovšem nijak zeslabovat, či dokonce nahrazovat kategorii systému. Je pro nás naopak v sociolingvistice kategorií *pomocnou či orientační*; na druhé straně však jistě ne kategorií zanedbatelnou.

V *sociologii* problematikou *předmětného pole* v podstatě rozumíme problematiku otevřeného poznatkového systému, ať teprve se funkčně formujícího, ať už se geneticky rozpadávajícího. Tato jeho neúplná rámcová charakteristika je pro jeho pracovní použití v sociolingvistice snad postačující. Metodologická realizace předmětného pole v sociologii zahrnuje dílem jeho *úseky základní* (kmenové znalosti sociologie, sociologická teorie, dějiny sociologie, sociologický výzkum, odvětvové sociologie s bohatou paletou svých dílčích diferenciací; např. sociologie venkova, sociologie průmyslu, sociologie průmyslového podniku, sociologie práce, sociologie kultury atd.; — mezi nimi tedy své výrazné místo zákonitě zaujímá i sociologie jazyka), dílem jeho *úseky ve-*

⁴ K této problematice srovnej šíře knižní práci Jaromíra Janouška: *Sociální komunikace*, nakl. Svoboda, Praha, 1. vyd. 1968.

dlejší (institucionalizace sociologie, profesionalizace sociologa, společenský význam sociologie, sociologie a praxe, integrující a koordinující význam sociologie pro realizaci komplexního vědeckého výzkumu a interdisciplinární či interoblastní týmové, kolektivní vědecké spolupráce vůbec).⁵

Předpokládáme, že pracovní aplikace kategorie předmětného pole i v oblasti sociolingvistiky, bude-li vzhledem k jazykovému materiálu adekvátní, bude metodologicky vhodná jednak v oblasti *předmětně poznatkové* (o ní nám půjde dále v našem příspěvku především), jednak i v oblasti *problémové genetické*, srovnávací či vyhodnocující (nomenklatura jejich dílčích úseků) i *prakticky aplikační*, kdy by bylo lze odkrýt úzké či naléhavé problémy sociolingvistické jiného typu, v jejich intenzivním sociálním zrcadlení; přirozeně i s jejich zpětnou vazbou na problematiku jazykovou, a především jejich úzkých profilů v praxi. (Např. pracovní zatížení učitele-češtináře, rozsah jeho pracovní náplně, intenzita a funkčnost jeho výukové a výchovné práce ve škole a mimo ni, souvislosti postgraduálního studia i studia při zaměstnání u posluchačů češtiny při rozšiřování aprocace na školách druhého cyklu atp.).

Sledování těchto souvislostí pro vytváření adekvátního komplexního obrazu předmětného pole v sociolingvistice je výhledově sociálně zcela vhodné, ba potřebné. Do budoucna jako velmi nutné se tu rýsují *vyrovnávající se trendy práce, společenského významu i prestiže profesních kategorií pedagogických* (na různých rovinách jejich školské realizace) s účinnou komparací ostatních socioprofesionálních kategorií; i s jejich hodnocením. V případě učitelů a speciálně češtinářů jde tu o komplex jejich pracovních podmínek, o limity jejich pracovní zátěže atp. Tím spíše, že vystupují nejen v otázkách životní úrovně či zdravotního stavu svých nositelů, ale přesahují ostře i v kvalitě odborné výuky, kulturního růstu, citové i sociálně politické výchovy jejich žáků apod. A to je jistě ve společenských aspektech komplexního hodnocení odpovědné práce češtináře nezanedbatelné.

I když zatím tyto *aplikační souvislosti* předmětného pole v sociolingvistice blíže nerozvádíme (jejich pracovní hypotetické předpoklady by musil potvrdit, verifikovat či pozměnit až přímý sociolingvistický, případně komplexně vědecký či sociologický terénní výzkum), přece jen jsme si vědomi jejich společenského dopadu i predikčně narůstajícího významu pro vývojové trendy naší socialistické společnosti. Tyto aspekty jsou v nástupu vědeckotechnické revoluce i u nás *nezanedbatelné*. Tím spíše, že jejich společenská resonance zdaleka přesahuje rozsah jen předmětného pole sociolingvistiky, i když svým východiskem s ním bezprostředně souvisí. Proto tedy aspoň některé z nich ilustrativně naznačíme dále.

Pracovní orientační i odborné využití kategorie *předmětného pole v sociolingvistice* jeví se nám značně rozsáhlé. Týká se především obecně jeho užití v oblasti *jazykové*:

⁵ K aplikaci kategorie předmětného pole na metodologickou problematiku dějin slovenské sociologie (seminář Slovenské sociologické společnosti v Jasné pod Chopkom v prosinci 1968) srov. i příspěvek Mojmir Hájka: K metodologické problematice slovenské sociologie. (Diskusní poznámky.) *Sociológia*, roč. II (1970), čís. 3, str. 308–315; hlavně str. 311.

a) vztahu komunikátora (původce projevu) a komunikátora (adresáta projevu). (A to podle jejich pracovní, v třídní společnosti i společenské rovnosti nebo podřízenosti, popř. nadřízenosti);

b) vztahu komunikátora k sociální situaci (oznámení, resp. zobrazení, dotaz k „vyrovnání obsahu vědomí“, příkaz k operaci, vyjádření „sebe“ atp.);

c) vztahu uživatele jazyka, popř. společnosti k jazyku (srov. příspěvek Frant. Daneše),⁶ k jeho strukturním kvalitám, k jeho útvarům a k jeho politickým funkcím i k institucím o něho pečujícím;

d) vztahu jazykovědy k jazyku (tj. k prioritám bádání, k jazykovému vyučování, k „plánování“ jazyka, k formám koexistence mezi jazyky apod.).

V bližším se závěru hodláme naznačit i některé slíbené náměty předmětného pole v sociolingvistice, vyplývající z možností i z úkolů socialistické společnosti; tedy i jeho užití v oblasti sociálních aspektů jazyka a současně i zodpovědného i citlivého přístupu k nim.

a) Jazyková výchova jako součást výchovného procesu vůbec (péče o kulturu řeči).

b) Péče o kulturu jazyka jako součást naší socialistické kultury vůbec.

c) Péče o jazykovědu jako součást naší socialistické vědy vůbec a o její sblížování s ostatními společenskými vědami, především se sociologií.

d) Využití sociolingvistických výsledků pro myšlenku internacionalismu a přátelství mezi národy.

*

Realizace našeho společného příspěvku je spíše podnětem než konečnou textovou verzí úkolů. Připomíná nám řadu *nových aspektů kooperačních i metodologických*, třebaže jsme se jich mohli v něm v jeho plánovaném rozsahu přirozeně jen dotknout. Nabízí však i takto řadu nových výhledů, diskusně otevřených, prognosticky naléhavých. A to nejen v oblasti teorie jazyka, sociolingvistiky či obecněji i kultury v širokém slova smyslu, včetně postavení češtiny a sociologie na filozofických fakultách našich vysokých škol. Stejně tak i v jejich aplikaci v ostatních rovinách našeho školského systému vůbec či v jiném jejich *využití v praxi*. Stále naléhavější výhledy i komplexní dimenze těsnějšího sepětí s ní jsou rozhodně naléhavé i podnětné. Připomeňme tu aspoň okrajově problemati bilingvismu našich národnostních menšin, otevřené i aktuální otázky jazykové politiky např. v případě početně narůstajícího sociálního i kulturního etnika Cikanů atp. V tomto směru zůstává náš příspěvek záměrně *diskusně otevřený*. Snad i tím, že v našich poměrech je tento příspěvek zatím „jeden z prvních, které se zabývají tematikou v ostatních zemích (např. v SSSR, NDR a Polsku) dnes už živě frekventovanou a u nás stále ještě zanedbávanou, třebaže právě u nás je marxistická sociolingvistika mimořádně potřebná i proto,

⁶ František Daneš: Dialektické tendence ve vývoji spisovného jazyka. (Příspěvek sociolingvistický.) Vyšlo ve sborníku *Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů*, Praha 1968, str. 119–128.

že jsme se dosud neoprostili od přežívajícího vlivu odhistoričtějších, odsocializovaných a formálně strukturalistických přístupů k jazyku“.⁷

Současně však naléhavost daného příspěvku vystupuje i v okruhu těch doprovodných metodologických souvislostí i meritorních otázek podmětného pole v lingvistice, o nichž se bude případně nejen usilovat, ale i plánovitě rozhodovat v ústřední rovině naší institucionální základny v rámci komplexního vědeckého řízení pohybu naší společenské struktury. Při jejich řešení problematika jazykové kultury i jiných doprovodných komplexních aspektů sociolingvistických zůstává jistě společensky nejdůležitější a pro budoucnost příznačná.

Мой мир Гаек, Ян Хлоупек

NEKOLIKO ZAMETOK O METODOLOGICKÝCH ASPEKTECH SOCIOLOGICKÉHO PROBLEMATIKY JAZYKA

(Diskusní článek)

Mezinárodní spolupráce je v rychle rozvíjející se vědě v podmínkách vědecké revoluce také u nás nutností nejen kvůli složitosti významových systémů rychle se rozšiřujících vědeckých poznání, ale i kvůli vzájemným vztahům a vzájemnosti, zejména v oblastech souvisejících s jednotlivými disciplínami nebo jejich kombinací. Na první úrovni takovým způsobem řešitelných otázek stojí otázky metodologie.

Je možno odvolat se i k oblasti související s jazykovědou a sociologií. Ze tří možných variant vzájemných vztahů obou těchto disciplín — sociální aspekt v jazyce, sociolingvistika, sociologie jazyka — autoři zdůrazňují hlavním způsobem druhou variantu — sociolingvistiku. Oni sledují dané stavy existujících do сих пор systémů informací obou základních věd (sociologie a lingvistiky) a v souladu s marxistickou metodologií se snaží řešit téma z hlediska systémů. Itak dochází k pracovnímu pojetí tématu, k pojetí kategorie otevřených systémů.

Kategorie otevřených systémů (предметная роль) v sociologii je metodologickou kategorií otevřené soustavy, t. j. nebo ještě jen formující se (např., v oblasti marxistické sociologie a m. b. sociologie vůbec) nebo již rozvíjející se pod vlivem dalších faktorů (např., grammatičeská jevy v jazyce, gram., ob. dialektologičeská, v oblasti fonetiky ustupující k aplikaci norm literárního jazyka).

Přiměřenost této základní sociologičeské kategorie (kategorie otevřených systémů s součtem jejích základních a doplňujících sektorů), ověřená zatím částečnými aspekty poznávacího přístupu k metodologičeské problematice slovačkové sociologie, jeví se z hlediska interpretace a aplikace jako velmi účinná také v jazykové oblasti. Už jednotlivé výsledky konkrétní jazykové dokumentace díky k aplikaci speciálních sociologičeských termínů (např., sociálního determinizmu, sociální interakce, sociální komunikace) získávají jednoznačnou a plastičeskou interpretaci. V článku zejména výrazně lze pozorovat to v analýze vět mluvčícího v jeho vztahu k sdělovací činnosti, nebo v specifikaci sociálně masové komunikace v jazykovém procesu a t. p.

Používám funkcionálně pojetou model kategorie otevřených systémů, oba

⁷ Jos. Macháček v oponentní recenzi původní textové redakce našeho článku.

автора стремятся проникнуть глубже и в общие методологические и теоретические предположения взаимосотрудничества языкознания и социологии в социалингвистике. Их стремление определить „общественно ангажированную проблематику взаимоотношений языка и общества“ так же как из „изучение т. наз. среднего стандарта“ третьего языка), или же народного языка, дает возможность будущего развития.

Тем больше значение имеют эти положительные выводы для их усилия использовать категорию открытых систем в социалингвистике или же в теории языка вообще. Только в общих чертах намеченная иллюстрация категории открытых систем в языковой области (соотношение говорящего и сообщаемого в языковом проявлении, соотношение говорящего к его социальным условиям, соотношение пользующегося языком и общества к языку, отношение языкознания к языку) или в общественной области (языковое воспитание как составная часть воспитательного процесса, забота о культуре языка, забота о языкознании как неделимая составная часть социальной науки вообще, усилие сблизить языкознание с остальными науками, гл. об. с социологией, участие социалингвистического труда в развитии идеи интернационализма и дружбы народов, или же наоборот связь между языкознанием и преподаванием языка в школе, мера нагрузки преподавателя языка и его рабочих условий вообще) это не только намечает, но прямо подтверждает.

Заключения статьи, открытые для дискуссии, подчеркивают злободневность ее содержания в будущем.

